

Article publicat en Joan Borja — Ximo Espinós — Anna Esteve — M. Àngels Francés (2007): *Diaris i dietaris*, Alacant — València, Denes, p. 321- 334.

***Vida interior d'un escriptor de Puig i Ferrer:*
a cavall entre la novel·la, el diari i l'assaig**

Dari Escandell
Universitat d'Alacant

Al llarg de la seua trajectòria, Joan Puig i Ferrer conreà bona part de les modalitats literàries que possibilita el gènere autobiogràfic. Un periple dilatat, que aglutina diverses obres directament relacionades amb l'anomenada literatura del jo, i on l'autobiografia *Camins de França* (1934) i el diari d'exili *Ressonàncies, 1942-1952* (1973) són sens dubte les mostres més representatives.¹

Ara bé, la seua prosa també ha reportat una quantia nombrosa de novel·les en clau autobiogràfica, en què de manera complexa —interaccionant noves veus a través d'un grapat d'*alter egos* literaris— trobem ficcions com *Servitud. Memòries d'un periodista* (1927), el retrat *L'home que tenia més d'una vida* (1924) o el vast cicle novel·lesc de caire memorialístic *El pelegrí apassionat* (edició de 1952 a 1977), entre altres. I això, sense tenir en compte que gairebé tots els seus escrits associables a altres gèneres també han estat construïts a partir de la memòria individual del mateix Puig. En acollir-se a les múltiples fórmules existents per tal de parlar —escriure, precisem— sobre un mateix, l'escriptor selvatà ha sabut bastir de manera reeixida un ampli compendi de creacions atenuades pel rerefons del seu jo.

Publicada l'any 1928, cal encasellar *Vida interior d'un escriptor* dins de l'amalgama esmentada. Amb un format aparentment de novel·la, l'obra esdevingué una de les publicacions més representatives del període. El llibre, però, s'adscriu a estratègies pròximes a l'assaig i el dietarisme, en tant que molts dels apartats possibiliten fer partícip el lector de les idees i les vivències més pregoneres de l'autor. El

¹ *Ressonàncies* va veure la llum el 1975, dènou anys després de la mort de l'autor, el 1956 a París. Amb tot, es tracta d'una obra fragmentària, que no es va completar fins a la publicació de *Memòries Polítiques*, l'any 1981. En aquest, diguem-ne, segon volum, es recullen aquells fragments del diari de postguerra elidits de cara a la publicació inicial de *Ressonàncies*, que desgranen bàsicament els records del seu pas per la política. Guillem-Jordi Graells, editor de segles llibres, explica en el pròleg de *Memòries Polítiques* les raons que l'obligaren, en aquell període de recuperació de la memòria històrica, a fer-ne l'edició fragmentada: "el moment de la publicació implicava certa censura donat el moment crucial en la història de Catalunya, on certs personatges apareixen difamats" (1981, 8).

nostre article se centra en l'anàlisi de tots aquells detalls capaços d'induir-nos els motius perquè l'escriptor recorre a la ficció (mitjançant el format de diari) per tal d'exposar-nos, al cap i a la fi, el seu pensament estètic: els ideals teòrics sobre els quals basteix les seues creacions. Al seu torn, també hem desgranat, en la mesura que l'espai ho ha permés, la forma peculiar com es camufla dins de l'obra l'esmentat diari, o més aviat, els fragments d'aquest que l'autor hi rescata amb voluntat de despullar-se públicament. Paràgrafs inserits amb intenció de raonar sobre ell mateix i d'explicar-s'hi, i de retruc, entendre el sentit que té en ell la literatura.²

1. Tipologia de l'obra

D'entrada, escau esclarir els dubtes que generen determinades preguntes del tot òbvies, com ara: ¿com catalogaríem *Vida interior d'un escriptor*?, ¿estem davant d'una novel·la o d'un dietari íntim?, ¿en una escala gradual, quin valor assoliria l'obra pel que fa al pes de l'element de ficció? L'afer és, en suma, carregós. Josep M. Benet i Jornet ha ressaltat que es tracta d'un "llibre de qualificació difícil, meitat dietari íntim, meitat assaig, però novel·la en definitiva" (1992, 106). Al diari *Ressonàncies*, Puig resitua alguns dels seus relats relacionats amb l'esfera del jo: "*Servitud* (pamflet), *Vida interior d'un escriptor* (document personal), *Camins de França* (memòries)" (1975, 222). En catalogar-la com a document personal, l'obra s'allunya en part dels paràmetres de la prosa de ficció, malgrat l'aparença superficial de novel·la quant a format o per l'omnisciència de la veu narrativa, compaginada, tot d'hora, amb les petjades d'un protagonista fictici que hi intervé de tant en tant: Martí Reclòs.

Siga com vulga, sembla evident que l'obra va molt més enllà d'una mera ficcionalització literària. Tan bon punt fou publicada, la crítica de l'època va deixar constància del caràcter autobiogràfic adduït, atenent-se als fragments de dietari ubicats entremig d'algunes planes i als postulats estètics que hi emanava. En una recensió sobre l'obra a *La Publicitat* (31/VII/1928), Carles Riba subratlla que "aquest llibre [...] és una biografia literària vera i viva", en tant que "el diari de Martí Reclòs", mitjançant les seues "notes íntimes", fa degotar tot "un torrencial de confessions [...] que comunica el vertigen del despullament". De fet, un dels aspectes essencials a l'hora de corroborar la veracitat del diari inserit dins de *Vida interior* raïa a certificar que els talls que l'autor

² Abans d'iniciar aquesta exposició sobre *Vida interior d'un escriptor*, val a dir que deixem parcialment de banda la descripció detallada de la trama argumental, atesos que Maria Dasca Batalla ja en parla ostensiblement en l'article "L'ús del diari com a pretext formal i temàtic en la ficció catalana dels anys 30", d'aquest mateix volum.

atribueix al personatge fictici de Martí Reclòs, pertanyien en realitat al propi Puig i Ferrer. Si hom se cenyeix estrictament a les divagacions de caire assagístic sobre creació literària aparegudes a l'obra o a qualsevol altra creació puig-i-ferreriana en clau apologètica —aquest és un tema que l'autor reitera copiosament durant tota la seua trajectòria—, sembla que Puig jugue constantment a despistar. Aquest fet s'ha de tenir especialment en compte per tal d'esclarir si la figura de Martí Reclòs és merament una màscara. Aquí i allà, Puig sempre hi ha teoritzat:

El *quid* és de crear un personatge [...] capaç de portar els nostres pensaments. I amb això, que siguin creacions, això és, individualitats marcades, despreses de les entranyes de l'autor com els fills de la carn, que en part són nosaltres, però que són uns éssers nous i diferents (PUIG I FERRER: 1975, 161).

Tant en l'obra en qüestió com en *Ressonàncies*, que començà a escriure vora una quinzena d'anys més tard, poca cosa hi deixa entreveure. Més prest sembla que pretenga augmentar el dubte. Tanmateix, les opinions d'altres fonts externes confirmen a ciència certa uns lligams entre protagonista i autor-narrador que, ja d'entrada, tot i el joc de Puig, semblen més que evidents. Amb intenció d'esclarir tot dubte al respecte, Alan Yates ens adreça, amb cautela, a un tall del pròleg de la primera edició, “on Jaume Aiguadé palesa que, per a les confessions del seu protagonista, Puig i Ferrer va utilitzar un diari íntim escrit durant els anys de la seua pròpia repressió” (1975, 239). Amb tot, l'editor i prologuista de la primera edició, se sumará, línies més avant, al joc d'ambigüitats sobre l'autoria encetat per l'autor. Guillem-Jordi Graells, però, denuncia i desmantella la doble postura d'Aiguadé, remarcant que “és gairebé balder assenyalar que sota la figura de Martí Reclòs, el protagonista de la narració, s'hi amaga el mateix Puig. [...] Avui ens resulta ingènua la pretensió d'Aiguadé en el seu pròleg quan proclama que ‘aquesta obra no és una autobiografia’” (1973, 9). L'autoria del diari sobre el qual es basteix i s'estructura recau sens dubte en Puig.

La raó perquè l'autor desdobra el protagonisme en un personatge aparentment de ficció apareix justificada, d'altra banda, als prolegòmens de *Memòries polítiques*. L'escriptor confessa que va barallar l'opció de tornar a atribuir a l'*alter ego* literari l'autoria, en aquest cas, del seu diari de postguerra —possibilitat que a la fi declinaria. Així, explicita que sota la màscara de Martí Reclòs, nom metafòric forjat arran de la personalitat introvertida i asocial que el caracteritzà, no s'amaga cap altre sinó ell mateix, alhora que revela el model al qual s'hi acollí llavors:

Volia fer un llibre de notes atribuïdes a Martí Reclòs, el personatge de *Vida interior d'un escriptor*. [...] Per a què tal ficció? [...] Avui em fa somriure una mica els artificis i subterfugis d'un Sören Kielkegand, bé que trobo bona la idea, que jo havia tingut de jove, d'un autor que es diversifica en diversos autors. [...] En fi, he renunciat a l'artifici de les *Notes de Martí Reclòs* i les que em semblin bones aniran en aquest Carnet ben meu i sense subterfugis (1981, 19).³

No debades, insistim que els lligams entre autor i personatge protagonista ja foren tinguts en compte per la crítica tan bon punt aparegué l'obra. Joan Sacs, en una altra ressenya del llibre a *La Publicitat* titulada "L'infern" (7/VII/1928), s'enceta dient que "les confessions del protagonista del nou llibre d'En Puig i Ferrer, *Vida interior*, són, més o menys disfressades, les confessions d'aquest."

2. Per què un dietari encabit en una novel·la

El fet que Puig s'aculla al recurs de la ficció a l'hora de descobrir el seu diari al gran públic, ens ha dut a indagar què o quines causes el feren inclinar-se per una postura de caire preventiu com aquesta. En primer lloc, cal parar ull a l'aspecte adés esmentat de la preferència en l'escriptor selvatà per la ficció literària per a la majoria de les seues creacions, malgrat que sovint l'ombra autobiogràfica hi planea per damunt. A fi d'augmentar la dosi de versemblança d'allò que pretén reflectir, l'autor, en boca del protagonista, reivindica la necessitat de refugiar-se en la novel·la: "La ploma em cau de la mà. Hi ha coses que mai no m'atreviré a escriure ací per bé que el meu anhel de veritat i de sinceritat sigui immens. Necessitaré la ficció per a dir-les" (PUIG I FERRETER: 1928, 195).⁴ El recurs, però, no és nou. Philippe Lejeune (1975) ha esclariat amb pèls i senyals els motius d'aquesta actitud, esgrimint que quan els autors

rebaixen el gènere autobiogràfic i glorifiquen la novel·la, estan fent en realitat quelcom molt diferent: [...] dissenyen l'espai autobiogràfic en què desitgen que siga llegida el conjunt de la seua obra. [...] D'aquesta manera el lector és convidat a llegir les novel·les, no només com a ficcions [...] sinó també com a fantasmes reveladors dels individus (1991, 59).⁵

Ara bé, tampoc no pot descartar-se la possibilitat que la publicació prèvia en capítols (fragmentàriament) de l'autobiografia *Camins de França* fera que Puig s'ho

³ Com hem esmentat al començament, Puig s'ha amagat darrere de diversos *alter egos* al llarg de la seua trajectòria, cosa que fa més cridaner que a *Camins de França* s'hi mostre obertament. Entre els casos més coneguts d'heterònims, destaquen els desdoblaments en Andreu Rojals, Antoni Ardèvol i, sobretot, el de Janet Masdeu, protagonistes de *Servitud*, *La farsa i la quimera* i *El cercle màgic* —recuperat, també, per al cicle *El pelegrí apassionat*—, respectivament.

⁴ A fi d'alleugerir el sistema de citacions, cada vegada que aquestes facen referència a fragments de l'obra *Vida interior d'un escriptor* indicarem únicament la pàgina entre parèntesi. Així mateix, cal precisar que les planes citades pertanyen a la 1a edició de l'obra (1928); no són equivalents a les de la reedició de 1973 i fins avui única que se n'ha fet. Per a la referència completa, vegeu bibliografia al final de l'article.

⁵ La referència correspon a l'edició en castellà (desembre 1991) del primer capítol de *Le Pacte Autobiographique* (1975), reproduït a *Anthropos*, 29. La traducció al català és nostra.

repensara a l'hora de mostrar de manera oberta aquest dietari.⁶ A tall d'hipòtesi, potser l'escriptor no hauria buscat la tècnica del desdoblament en un protagonista durant l'elaboració de *Vida interior d'un escriptor* si no fóra amb motiu d'evitar repetir l'experiència desagradable que li suposà anar despullar-se periòdicament, tal com insinua a *Ressonàncies*: “Puc jurar, després d'anys d'haver escrit aquesta obra (*Camins de França*), que mai no vaig sentir cap complaença en la brutícia ni en l'exhibició mentre l'escrivia, però sovint vaig escriure amb pena i dolor” (1975, 242). L'autor explica l'estat anímic que va assolir en presentar-se de manera descoberta al públic, i com el pudor pogué finalment amb ell: “tot escrivint aquestes memòries ja me'n sentia molt disgustat. [...] En haver aparegut el llibre, tot i que jo deixava entendre en el final que potser un dia el continuaria o acabaria, jo, en el meu fons, estava gairebé segur de no continuar-lo mai” (1975, 209).

En pouar al dietari *Ressonàncies* hem topat amb confessions de l'autor que, si fa no fa, revelen una de les raons per les quals Puig evita repetir en *Vida interior* el format autobiogràfic directe, emprat a *Camins de França*. Amb tot, crítics com Domènec Guansé, atesos a l'etapa descrita, l'han considerada com la segona part de l'autobiografia puig-i-ferreteriana: “*Vida interior d'un escriptor* és una altra biografia que completa en certa manera l'anterior (*Camins de França*). L'autor s'hi amaga, però, darrera un personatge de ficció i això li lleva autenticitat” (1961, 194).⁷ Acollint-se de nou al recurs que Lejeune acordà anomenar “Pacte Fantasmàtic” (1991, 59), Puig insisteix que “*Camins de França* no diuen cap mentida. Però no diuen prou la veritat. El secret per dir-ho tot només el té el novel·lista. Només inventant hom arriba a la pura veritat” (1975, 73). En l'assaig *Una generació sense novel·la?* s'ha tractat de justificar el perquè d'aquesta postura reiterativa en l'escriptor selvatà: “La novel·la és l'única forma prou ampla i flexible per a comprendre el seu impuls vessant de reproduir la

⁶ Tot i que el volum definitiu de *Camins de França* fou publicat el 1934, la primera versió de l'obra va anar apareixent periòdicament a la “Revista de Catalunya” entre el juliol de 1926 i el gener de 1928, per encàrrec de Rovira i Virgili. Aquests nou epígrafs (apareguts en onze lliuraments), parcials i reduïts respecte la versió definitiva (que fou rescrita íntegrament), són previs a l'aparició de *Vida interior*. Amb tot, Guillem-Jordi Graells ha destapat que “a partir dels anys 1921-1924, Puig i Ferrer ja havia començat, d'una manera deslligada i episòdica, a escriure i recrear els seus orígens. [...] Si cerquem les seves col·laboracions als diaris «El Día Gráfico» i «La Tribuna» [...], trobem amb una certa freqüència escrits referits a fets, personatges i anècdotes dels seus anys de formació i aprenentatge vital i literari” (1982, 6).

⁷ El propi Puig reconeix anys més tard el caràcter autobiogràfic i continuador de *Vida interior*, malgrat el format: “Ací i allà també, adés a *Camins de França*, adés a *Vida interior d'un escriptor* [...] quelcom a traspuat de l'essència íntima del pensament i de la vida” (1975, 94-95); “A *Camins de França*, a *Vida interior d'un escriptor*, l'he revelat prou la meva mena d'orgull, o d'ambició, no projectada enfora, sinó concentrats en mi” (1975, 374).

realitat amb una llibertat creadora que expressi la seva personalitat” (YATES: 1975, 145). Segons Alan Yates, Puig acaba esdevenint “un novel·lista amb una missió, la de transcriure en ficció la seua autobiografia” (1975, 143), fet que explica que el 1942, en *Ressonàncies*, l'autor insistesca en un posicionament que molt probablement ja posseïa l'any 28: “ara no escriuria una obra autobiogràfica per res del món, convençut que sols la creació artística allibera, renova, ennobleix i engrandeix l'escriptor” (PUIG I FERRETER: 1975, 135).

3. Orígens del dietari

No hem pogut deixar al calaix un altre dels aspectes al nostre parer més interessants de *Vida interior d'un escriptor*: la procedència del dietari que hi inclou. Val a dir, a tall d'advertència, que d'aquest assumpte se n'ha parlat ben poc i aquí només es presenten els resultats d'una primera i superficial indagació.

Vida interior fou publicada el 15 de juny del 1928,⁸ però el diari que apareix d'amagatotis a l'obra aglutina un període anterior de la vida de Puig. Més en concret, aquest diari situa el període vital que transcorre entre els 42 i els 45 anys de l'escriptor (PUIG I FERRETER: 1975, 87). Alan Yates, però, el resitua i l'amplia substancialment, advertint que “encara que l'obra no té una cronologia històrica explícita, tota l'evidència interna, sobretot els detalls autobiogràfics, palesa que tracta el període 1913-1923” (1975, 143). Ara bé, de les evidències internes que es desprenen del contingut del dietari, sembla que el període es redueca al tombant de la mitjanja dels anys vint, moment previ a què Puig recupere l'embranchida creativa dins del camp de la narrativa.⁹

Tampoc no hem volgut deixar passar per alt la hipòtesi postulada per Guillem-Jordi Graells (en línia amb la tesi que repleguem a la nota de peu núm. 6), que situa l'origen i la possible procedència de bona part dels fragments del diari atribuït al fictici Martí Reclòs en la figura del Puig i Ferrer periodista. De fet, tal com s'addueix en un fragment del dietari, el seu periple per les redaccions nocturnes de diversos rotatius de premsa coincidí plenament amb la crisi que va derivar amb el silenci literari momentani. Després d'anys com a redactor de segona a *La Vanguardia* (1911-1920), arribà a ostentar una columna d'opinió pròpia a *El Día Gráfico* (1920-1922) i *La Tribuna* (1922-

⁸ *La Publicitat* d'aquell dia (15/VI/1928) se'n feia ressò: “Avui serà oferta al públic la ‘Vida interior d'un escriptor’”, i oferia en primícia un dels fragments més representatius del llibre: “Retorn a la fe.”

⁹ En aquest sentit, rescatem de *Ressonàncies* un fragment clarificador de l'any 1942, que reforça la nostra teoria, i que d'altra banda també dóna peu a la tesi que desenvoluparem durant les pàgines que segueixen: “‘em sento capaç de guanyar el temps perdut’, trobo en l'antic *Diari* escrit de vint a quinze anys enrera. Ara sóc a l'etapa prevista” (1975, 78).

1924). Durant el cicle a *La Tribuna* —ens confessa Graells en una entrevista recent—, Puig rescata un antic pseudònim (Juan de Siena) que de tant en tant ja emprava a *El Día Gráfico*, i inicia una columna periodística diària titulada “Dichos y hechos”, que més avant passaria a anomenar-se “Pórtico”; columna en castellà, “on va poder escriure sobre temes literaris i culturals i fins tot signar alguns treballs seus” (GRAELLS: 2002, 18). Allí se’n feia ressò del món literari d’aleshores: ressenyes d’obres aparegudes arreu d’Europa, tendències estilístiques i formals al vell continent, opinions que li mereixia una determinada lectura. El fet d’encetar-se parlant, tant d’aquests fets com d’altres menys associables a la creació literària, li servia per a introduir, en segona instància, arguments personals i opinions subjectives sobre l’estil, l’essència, les motivacions com a escriptor, etc. Puig aprofitava aquell espai per a defensar i difondre, com fa reiterativament a *Vida interior*, allò que ell anomena la seua “estètica”, directament relacionada amb la teoria nietzschiana d’escriure amb sang, d’esdevenir un apassionat de la ploma. El Puig articulista redunda en aquestes teoritzacions de caire assagista d’una manera poc més o menys idèntica a com ho fa en alguns dels fragments del diari inserit a *Vida interior d’un escriptor*.¹⁰

A banda de tots aquests articles, trobem un seguit d’allusions que cimenten una altra hipòtesi, ara molt més sòlida, pel que fa als orígens. Ens referim a l’existència d’un gran dietari que havia anat fornint durant un bon grapat d’anys. Mitjançant referències explícites a *Vida interior*, Puig parla d’un diari gegantesc de més d’un miler de pàgines, d’on va recuperant fragments que tot seguit encaixa en la novel·la, respectant-ne, només puntualment, el format originari. Però què hi havia ben bé en aquells fulls atribuïts al fictici Reclòs? La veu omniscient del Puig narrador ens ho desvela:

Hi havia al diari confessions íntimes, o sigui un despullament de la seva ànima [...] Havia una gran part de reflexions sobre literatura [...] Hi havia judicis sobre els contemporanis [...] Hi havia, encara, impressions sobre lectures, relats de certs fets personals, alguna que altra anècdota, poques, i, principalment, reflexions de caràcter moral sobre tots els subjectes imaginables. [...] Hi havia també una part contenint els plans de les obres que ell pensava escriure (48-49).

Serà a partir d’aquest diari íntim que Puig construeix els fonaments de *Vida interior d’un escriptor*, ajustant-se de manera parcial als paràmetres que li oferia el

¹⁰ Encara que aquí no pretenem, ni de bon tros, contrastar-ne les possibles ambivalències amb els fragments o episodis d’una certa similitud, la relació de títols que segueix esdevé clarificadora: *Saber recordar*, núm. 7781 (28-XII-1922); *La novela es inmortal*, núm. 7880 (26-IV-1923); *¿Tanta miseria?*, núm. 7884 (30-IV-1923); *Temas nuevos, temas viejos*, núm. 7900 (18-V-1923); *¿Quién quiere el público?*, núm. 7909 (29-V-1923); *Por encima de la actualidad*, núm. 7939 (3-VII-1923); *El pequeño estudiante*, núm. 8020 (5-X-1923); *El hombre del éxito*, núm. 8061 (24-XI-1923); *La depresión*, núm. 8144 (6-III-1924); *Originalidad*, núm. 8195 (7-V-1924).

gènere novel·lesc. No debades, ho fa de forma poc ortodoxa, deslligant-se absolutament de cap cànnon que li servira de referència. Vegem-ho.

4. Estructura i motivacions de l'obra

L'obra presenta una combinació formada per dues veus narratives: Carles Riba s'afanya a parlar de “continuïtat de masses juxtaposades” (1928, 7). Puig certifica, com a signant de l'obra, que la veu principal, la del narrador omniscient, és seua; l'altra anirà atribuïda al protagonista, Martí Reclòs. Aquesta segona veu, intradiegètica, ens descobreix una narració en primera persona que se centra i que cal situar, a diferència de la primera, en els fragments del dietari.

La veu en *off* de Puig fa de guia del diari que hi ha encabint a l'obra. Aquest s'adreça al destinatari amb finalitats didàctiques, volent acostar-lo a la comprensió de les idees que es desprenen de la lectura estricta de les línies del diari, aquelles que en canvi posa en boca del personatge de Reclòs. Constantment, ens hi adverteix: “Seguim-lo en els seus moviments, [...] i tal vegada aconseguirem de veure'l més clar que no es veia a ell mateix” (18). Així, mitjançant aquesta omnisciència, va introduint a poc a poc els paràgrafs del dietari estricte: “Els fulls del seu diari íntim eren estesos damunt la taula, de quan havia escrit abans de sopar. I afegí aquest apunt: [...].S'acostà a la taula i escriví al seu diari)” (20-21).¹¹ En efecte, una narració peculiar, farcida d'interval·ls, incisos i remarques de la veu externa al text del diari, per tal de refermar el que hi traspua de les línies més personals:

Per esbravar-se, tingué necessitat d'apuntar això: Quan arriba la nit i em poso a escriure aquestes notes íntimes, ho faig amb un gust no comparable a cap altre. Sento un benestar segur. Escric amb felicitat i voluntat des de la meua cambreta —en escriure la “meua cambreta” un frisant gaudiós li va recórrer l'espina i s'arquejà com un gat. (22)

El llibre esdevé un joc de polifonies on es mesclen, d'una banda, pensaments puntuals i ideals teòrics que li passaven pel cap al protagonista però que mai no escrivia, i, d'altra banda, allò altre que finalment abocava al dietari, arplegat fil per randa als fulls de la novel·la: “No va ésser fins tard [...], que dubtà: ‘Mai no sabràs el que la teua muller pensa de tu’ —va escriure—” (30). Amb tot, aquest conjunt d'harmonies té el seu colofó quan, a banda dels fragments del diari palesats íntegrament o parcial, també s'incorporen anotacions prèvies (encara per desenvolupar) a l'elaboració dels talls esmentats:

¹¹ Per raons lògiques d'espai, ometem els fragments que segueixen en cada cas, tots dos pertanyents al dietari. Si teniu curiositat pel contingut, consulteu planes 20 i 21 de l'obra.

Hi afegí aquest apunt: Anhel de sinceritat, vivíssim, turmentador. Però sempre delinqueixo. Aquest vespre (Vespre del 17 de Juny del 1926). Les invitacions a la butxaca. Fer memòria (Jo ja m'entenc). Aprofitar això: Desig de sinceritat. Fallida de sinceritat (20).

No obstant això, com apunta Enric Bou en relació amb aquesta mena de textos, “nunca sabremos cuánto de ese diario ha sido suprimido, reescrito” (1996, 125), tot i que ocasionalment, com en el cas que ens concerneix, “algunos anotan [...] las anotaciones y cambios que introducen en su texto supuestamente original” (125).

El diari esdevé l'òrbita central de l'obra. Deixant al marge la rellevància capdal d'un context històric favorable que reforçà la novel·la com la fórmula predilecta en Puig, a les fondàries del text s'esclareixen les raons que el motivaren a crear-la, o dit en altres paraules, que el portaren a fer públic —encara que només de manera parcial i davall la closca de la ficció novel·lada— el diari dels seus anys d'opuscle creatiu.¹² Heus ací el fragment clau en què l'autor, referint-se de nou al seu *alter ego* protagonista, hi postula:

Ell no ha promès una novel·la amb accidents i episodis, sinó la vida interior d'un artista i, per això, ha volgut atendre's al diari íntim, que és on viu la seva vida en tant que escriptor. De fets no s'ha trencat el cap a cercar-ne gaires, més que quan el diari de Reclòs en conté poquíssims. La majoria dels quals els hem traslladat a la nostra obra, car ens semblaven necessaris per explicar els sentiments i els pensaments del protagonista. (192)

Quant als successos i pensaments “aprofitats”, l'autor remarca que “així i tot, en restaran molts de no explicats” (192), i reflexiona: “Potser hauria valgut més publicar el diari de Martí Reclòs íntegre” (192). Tot seguit intenta manifestar, o si més no ho simula, un cert penediment per haver camuflat —i també, segurament, modificat i refet— bona part dels escrits íntims originaris: “Amb la present *Vida interior d'un escriptor* [...], si veiem que el públic hi penetra amb curiositat i sense disgust, un altre dia li donarem el diari enter” (192). Si bé “el diari és un dels textos més privats, perquè només el llegeix —de moment— qui l'escriu” (BOU: 1993, 90), també serà, al seu torn, “el más fácilmente manipulable” (BOU: 1996, 122). Això explica, en bona mesura, que Puig torne a capgirar l'estratègia discursiva i atribueca l'haver-s'hi decantat per la fórmula de la tria selectiva, al marge de considerar-lo impregnat d'una certa manca

¹² El següent fragment, extret de *Ressonàncies*, és ben aclaridor: “Durant anys no vaig respondre a les meves esperances i propòsits. Hi hagué en mi una davallada moral seguida d'una minva. [...] Quan em vaig adonar d'això, m'entrà una angoixa terrible, llarga i més dolorosa perquè secreta, car no la vaig explicar a ningú. [...] Sols la *Vida interior d'un escriptor* revela alguna cosa d'aquell infern” (1975, 139). Per a una informació més detallada sobre aquella etapa, vegeu el nostre article “La paraula com a eina de reinstauració d'una imatge pública: Joan Puig i Ferrer, escriptor difamat,” en *La projecció social de l'escriptor en la literatura catalana contemporània*, Barcelona, UAB (en premsa).

d'interès, al fet que l'autor (Reclòs) no fóra del tot verídic ni explícit —fingidament, és clar— durant l'elaboració:

Aquesta disgregació l'hem escrita per necessitat. No pas pel gust d'aparèixer en primera persona, sinó per a dir que les lamentables llacunes que trobem al diari de Martí Reclòs en quant als fets, són més de doldre en moments en què les notacions mostren que han passat esdeveniments greus. Reclòs amaga certs fets. [...] No els detalla en el seu diari (192).

Altrament, Puig ha tornat a insistir, ara per mitjà dels fulls de *Ressonàncies*, en l'existència d'aqueix voluminós diari esmentat adés, que mai no veié la llum sinó com a espill a través del qual l'autor elabora tant *Vida interior d'un escriptor* com el propi diari de postguerra:

He destruït el *Diari de Martí Reclòs* que tenia més d'un miler de fulls i del qual em vaig servir en bona part per compondre *Vida interior d'un escriptor*. He conservat algunes notes relatives a l'art i algunes poques relatives a escriptors catalans [...]. Totes les notes personals, no relatives a l'art, destruïdes. Com canvien els punts de vista de l'home als seixanta anys. Les notes conservades que em semblen d'algun interès les passaré aquí. Seran aquelles que encara avui escriuria amb ben poques diferències del que vaig fer-ho dels 40 als 45 anys (1975, 75-76).

Per reforçar una mica la idea que hom pot haver-se anat fent d'aquest diari peculiar, recuperem alguns exemples amb què Puig basa la seua estratègia discursiva, associable a la novel·la autobiogràfica.¹³ En primer lloc, esbrinem la intenció de fer palesa una certa voluntat de censura, a fi de justificar, una vegada més, el motiu perquè no va publicar íntegrament el diari: “Començà a fullejar el diari, on eren apuntades, talment amb lletres de sang, certes coses no del tot confessables. Decidí expurgar [...] tot el que havia de massa personal” (65). Açò encaixa plenament amb els postulats de Bou, que dirimeixen que el diari siga un dels textos més vulnerables, sobretot “por la autocensura que se la aplica tan a menudo, [...] o por la pura y simple destrucción de fragmentos que no gustan al escritor o que quizá considera peligrosos en exceso” (1996, 125).

En segon terme, les reiteracions no es redueixen únicament a la narració omniscient. La voluntat de no-publicació prolifera també en boca del protagonista fictici, que parla de “notes que ningú no ha de veure” (23). Però incisos com aquest: “el diari era una cosa massa íntima, la pudicícia li vedava de fer-lo conèixer abans de la seva mort” (95), cal agafar-los amb pinces, evitant caure en el parany de la lectura

¹³ Seguint Lejeune, emprem el terme novel·la autobiogràfica, atesos que l'obra s'ajusta perfectament a la definició: “textos de ficció en els quals el lector pot tenir raons per sospitar que hi ha una identitat entre l'autor i el personatge, mentre que l'autor ha preferit negar aquesta identitat o, almenys, no afirmar-la” (1991, 52).

superficial. Puig i Ferrer és pretensions i presumptuós. Seria ingenu interpretar en l'autor una voluntat aliena a què les línies transcrits a l'obra no assoliren la màxima difusió possible. Les afirmacions constants, del tipus: “no tenia cap pretensió d'ensenyar res a ningú, sinó d'oferir unes quantes reflexions representant el treball dels seus darrers anys” (99), disten de la intenció veritable de Puig: esclarir els perquè de la seua el·lipsi creativa i del salt al camp de la narrativa, i sobretot, reivindicar-se en la proclamació dels seus ideals literaris i socials (de caire messiànic), que encara li prevalien dels temps del modernisme.

Puig escriu amb una intencionalitat ben clara, malgrat aquestes estratègies dissuasòries. L'objectiu és concís: apropar-nos la seua estètica, abastar-hi el màxim ressò social. Així, amb els vestigis teòrics rescatats i inserits a l'obra, encara que manifeste el contrari, sap que en té prou. Aquesta és, indefugiblement, la raó perquè l'escriu. En moltes de les anotacions fragmentàries del dietari, completades amb pamflets i talls solts extrapolats molt probablement d'aquell gruixut diari originari, Puig proposa “una escriptura personalíssima” (47), rebel·lant-se contra la perfecció. Una escriptura literària que obeeça al dictat d'una llei profunda determinada: “allò que es produeixi s'hi farà independentment del públic, o sigui, de la idea d'èxit o fracàs” (87). Uns postulats d'arrel nietzschiana amb què l'autor se sent fortament identificat, i que a causa del repudi generalitzat que provocaven en molts altres, el condueixen a defensar-los —i defensar-s'hi— a través d'aquestes planes. *Vida interior*, doncs, es limita, merament, a explicar el trajecte al·legòric viscut per Puig (amb ensopegades, experimentacions transitòries, etc.) fins a adonar-se'n que aquests principis teoritzadors, i no cap més altre, són els que necessitava per a sentir-se realitzat com a escriptor.

5. Conclusions

Puig i Ferrer fa ús d'una tècnica poc usual a l'hora de fer públiques unes notes íntimes recuperades del diari personal, escrit durant el seu opuscle literari, a mitjan camí entre la seua etapa com a dramaturg i la consagració definitiva com a novel·lista. Això últim explica, encara que només de manera parcial, que s'aculla a la novel·la en la intenció de donar a conèixer aquestes ratlles.¹⁴

Al llarg de l'article ens hem limitat a exposar l'estratagema emprada per l'escriptor, com també a deduir, a tall d'hipòtesi, altres possibles motius que el portaren

¹⁴ Castellanos (2005) en parla de la idoneïtat de declinar-se per aquest gènere en un marc històric, contràriament a temps precedents, del tot favorable.

a la ficcionalització d'uns fets certament constatats pel mateix autor en altres obres autobiogràfiques. En aquest sentit, el tast que ofereix *Ressonàncies* és imprescindible.

Encara hi resta, però, en aquesta dèria actual per encasellar una determinada obra, ajustar-la al seu espai literari pertinent. En la sessió inaugural del simposi que dona lloc a aquestes actes, Philippe Lejeune precisava que un “diari real” s’escriu sense cap traç ni cap guió, però que en canvi una “novel·la-diari” implica sempre una meta. Com hem vist, de metes, el llibre de Puig en té, i més d’una. Si bé s’ha definit “autoficció” com la “ficció d’esdeveniments i de fets estrictament reals” (PLA: 2001, 91), cosa del tot corroborada en aquesta obra, el mateix Lejeune puntualitzava durant la seua ponència que una “autoficció mai no pot ser un diari, ja que està escrita a posteriori.” Certament, el diari de Puig, tot i fingir-ho, no s’ajusta a cap cronologia regular ni exacta, no en respecta l’orde lògic. L’autor aprofita fets passats i els adequa a la trama. El trasllat no segueix cap criteri temporal precís, més aviat respon a les necessitats de cada capítol. Lejeune cloïa la seua intervenció dient que “pel contacte amb la ficció, el diari es panseix, s’esvaeix, o pateix una crisi d’urticària”.¹⁵ Puga o no l’autoficció o la novel·la-diari considerar-se com un diari, el fet és que *Vida interior d’un escriptor* esdevé una construcció àrduament encasellable. Siga com vulga, acabem amb la valoració de Carles Riba, al marge de tant de postulat teòric, que resumeix en bona mesura el que hem tractat d’exposar ací: “el conjunt del llibre és millor que cap part en concret [...] Puig i Ferrerter ha reeixit en una harmonia de juxtaposicions que no era gens fàcil de resoldre” (RIBA: 1928, 7).

Bibliografia

- BENET I JORNET, Josep Maria (1992): “Sobre Puig i Ferrerter: divagació informativa sobre Joan Puig i Ferrerter i la seva obra, amb especial atenció a *El pelegrí apassionat*”, en *La malícia del text*, Barcelona, Curial, p. 101-115.
- BOU, Enric (1993): “Narcís emmirallat: els dietaris”, en *Papers privats. Assaig sobre les formes literàries autobiogràfiques*, Barcelona, Edicions 62, p. 87-98.
- (1996): “El diario: periferia y literatura”, *Revista de Occidente*, 182-183 (“El diario íntimo”), p. 121-135.
- CASTELLANOS, Jordi (2005): *Escriure amb el ritme de la sang. La represa de la novel·la catalana (1925-1929)*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans.

¹⁵ Cita rescatada de la sessió inaugural del IV Simposi Internacional de Literatura Autobiogràfica, d’aquest mateix volum.

- GRAELLS, Guillem-Jordi (1973): “Teoria literària i marginació”, en *Vida interior d’un escriptor*, Barcelona, Selecta, p. 7-15.
- (1981): “Pròleg”, en *Memòries polítiques*, Barcelona, Proa, p. 7-17.
- (1982): “Joan Puig i Ferrer. Febrer de 1982, Any del Centeneri”, en *Camins de França*, Barcelona, Edicions 62, p. 5-9.
- (2002): “Introducció”, en *Servitud. Memòries d’un periodista*, Barcelona, Proa, p. 5-50.
- GUANSÉ, Domènec (1966): *Abans d’ara. Retrats literaris*, Barcelona, Aymà, p. 189-198.
- LEJEUNE, Philippe (1991): “El pacto autobiogràfic”, *La autobiografia y sus problemas teóricos*, *Anthropos*, 29 (desembre 1991), p. 47-61 [traducció al castellà del primer capítol de LEJEUNE, Philippe (1975): *Le Pacte Autobiographique*, París, Seuil, p. 13-46].
- PLA, Xavier (2001): “Autoficció i estratègies de ficcionalització del Jo en l’obra de Josep Pla”, en *Literatura Autobiogràfica. Història, memòria i construcció del subjecte*, Alacant—València, Denes, p. 85-105.
- PUIG I FERRETER, Joan (1928): *Vida interior d’un escriptor*, Barcelona, Publicacions Arnau de Vilanova.
- (1975): *Diari d’un escriptor. Ressonàncies, 1942-1952*, Barcelona, Edicions 62.
- (1981): *Memòries polítiques*, Barcelona, Proa.
- RIBA, Carles (1928): “Vida interior d’un escriptor de Joan Puig i Ferrer”, *La Publicitat*, (31/VII/1928).
- SACS, Joan (1928): “L’Infern”, *La Publicitat*, (7/VII/1928).
- YATES, Alan (1975): *Una generació sense novel·la? La novel·la catalana entre 1900 i 1925*, Barcelona, Edicions 62.